

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

KREITI YA 12

SEPEDI LELEMETLALELETŠO LA PELE (FAL)

LEPHEPHE LA PELE (P1)

FEBERWARE/MATŠHE 2012

MEPUTSO: 80

NAKO: 2 diiri

Palomoka ya matlakala a dipotšišo ke 10.

DITAELO LE TSHEDIMOŠO

1. Lephephe le, le arotšwe ka DIKAROLO tše THARO, e lego ya A, ya B le ya C.

KAROLO YA A: Tekatlhaloganyo (30)

KAROLO YA B: Kakaretšo (10)

KAROLO YA C: Thutapolelo le Tšhomišopolelo (40)

2. Badišiša ditaelo ka šedi.
3. Araba dipotšišo KA MOKA.
4. Ngwala karolo ye NNGWE le ye NNGWE letlakaleng le LEFSA.
5. Thalela mošomo wa gago ka morago ga karolo ye nngwe le ye nngwe.
6. Tatelano ya dikarabo e swane le ya dipotšišo.
7. Tshela mothaladi ka morago ga karabo ye nngwe le ye nngwe.
8. Ngwala ka bothakga ka mongwalo wo o bonalago.
9. Ela hloko mopeleto le tlhamego ya mafoko.

KAROLO YA A: TEKATLHALOGANYO**POTŠIŠO 1**

1.1 Badišiša temana ya ka tlase gomme o arabe dipotšišo tša go e latela.

Tlhokego ya mešomo mo bafsenseng ba Afrika-Borwa ke tlhobaboroko e le ruri. Seo se dira gore ba ithomele dikgwebo tša bona. Bontši bja bona bo tsenela mananeo a borakgwebopotlana. Lenaneo la borakgwebopotlana ke lona le hlohleletšwago ebile le thekgwago ke mmušo go lwantšha tlhokego ya mešomo. Dinyakišišo tša Mokgatlo wa Bašomi wa Boditšhabatšhaba (ILO) di kgonthišiša gore dipersente tše 93 tša mešomo ye mefsa moo bafsa ba šomago gona e hlolwa ke lefapha la go ikema la dikgwebopotlana. Go tšwelela gape gore borakgwebopotlana ba mafolofolo ba hwetšagala kudu bafsenseng ba mengwaga ya magareng ga 25 le 34 (ba 20 go tšwa go ba 100), ba latelwa ke ba bagolo ba mengwaga ya magareng ga 35 le 44 (ba 15 go tšwa go ba 100), gwa latela ba mengwaga ya magareng ga 18 le 24 (ba 13 go tšwa go ba 100). Ka tsela ye go laetša bafsa ba emetšwe gabotse lefaseng la mošomo lefaseng ka bophara.

Le ge go le bjalo mo Afrika-Borwa seemo se fapana le sa lefase ka bophara. Bafsa ba mengwaga ya magareng ga 15 le 30 bao ba lego kgwebong ba a balega. Go molaleng gore bafsa ba Afrika-Borwa ba tsenela kgwebo ka lebaka la go hlokega ga dikgoba tša mošomo le ge ba se na bokgoni bja go sepediša kgwebo. Ka fao ga ba kgone go swarelela nako ye telele kgwebong. Gore mofsa a swarelele kgwebong go laolwa ke bokgoni bja gagwe, go kgona go bea tšhelete ya go tšwetša kgwebo pele le bokgoni bja tshepedišo ya ditšhelete. Dilo tše bohlokwa go feta tše ka moka ke gore kgwebo ya gagwe e kgone go fihlelelwa ke bareki, gape a šome goba a rekiše tšeo di nyakegago.

Dipego tša dinyakišišo di šupa gore dikgwebo tše nnyane tše di sa thomago, di ka kgona go hlola mešomo ye 20 ka mengwaga ye mehlano ya mathomo. Lebaka ke gore borakgwebopotlana ba Afrika-Borwa ba thoma dikgwebo tša bona ba na le ditetelo tša fase kudu. Se se dirwa ke gore ba hlohleleditšwe ke go hlokega ga dikgonagalo tše dingwe tša go dira tšhelete go na le gore ba thome kgwebo ka lebaka la ponelopele yeo ba nago le yona ka kgwebo.

Tše ka moka di hlohleleditše gore go be le maitekelo a go hlabolla le go swarelela mo go dikgwebopotlana. Molawana wa dikgwebo tše nnyane o fetišitšwe ka ngwaga wa 1995. Se se nolofaditše go hlolega ga makgotlana a go swana le lekgotla la dikgwebo tše nnyane le ya motheo wa tlhabollo ya dikgwebo tše nnyane ka 2004. Le ge maitekelo a a le gona dikgwebo tše nnyane di sa swere bothata gore di gole.

Bothata bjo bongwe ke gore bontši bja bafsa bao ba tsenelago kgwebo ga se ba ka ba hloka mešomo sebaka se setelele. Bontši bja bona bo bone dibaka tša kgwebo mme ba di šomiša go hlola dikgwebo tšeo. Ba bangwe ba itahletše ka gare ga kgwebo yeo e lego ya lapa, mola ba bangwe ba humane tsebo ge ba be ba šoma dinageng tše dingwe. Tabakgolo ke gore Bathobaso bao ba nago le dikgwebo tše nnyane ba tlala seatla fela.

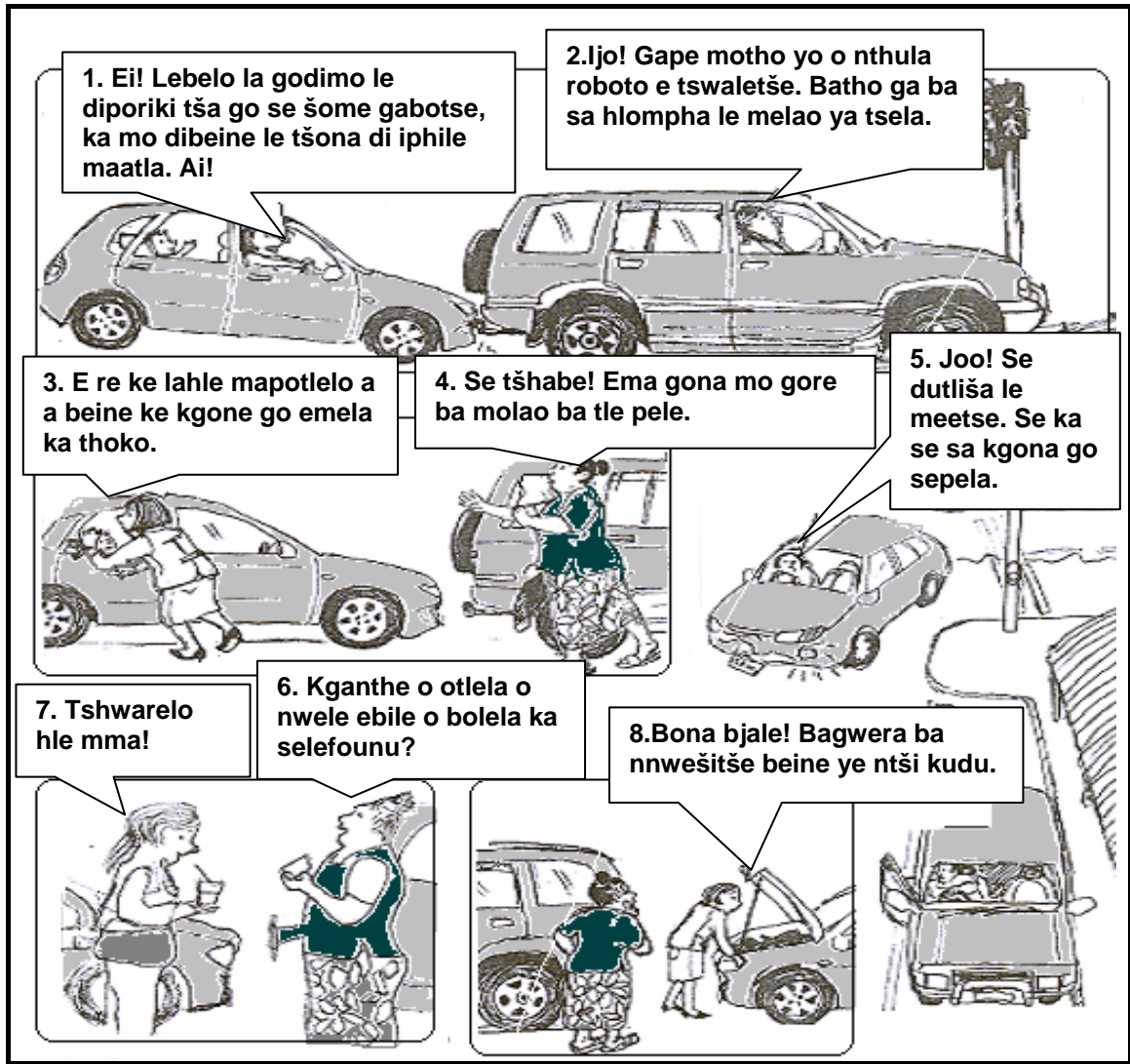
Mmušo wa Afrika-Borwa o laetša kgahlego ye kgolo ge bafsa ba tsenela kgwebo. Ke ka moo go fetišitšwego Molawana wa Phadišano wa 89 wa 1998. Maikemišetšo a magolo a molawana wo ke gore dikgwebo tše nnyane le tšona di kgone go phadišana le tše kgolo mmarakeng wa kgwebo. Se sengwe gape ke gore molawana wo o šireletša phadišano e sego mophadišane.

Tlhohlo ye e lego gona ke gore batho ba ba rutegilego gabotse ka kgwebo ke bao ba tšwago malapeng a go ikgona ebile ba sa hloke dikgwebo gore ba phele. Bona bao ka lebaka la tsebo ya bona, ke bona ba kgonago go golela godimo ge ba ka tsenela kgwebo ke moka ba hlola mešomo ye mentši. Bao ba tsenelago kgwebo ba gapeletšega ga se gantši ba tšwelela. Bofokodi ka melawana ye ya tša kgwebo ke gore e bolela ka go thuša mofsa go thoma kgwebo empa ga e bolele selo ka go mo thekga gore a se wele fase.

[e nolofaditšwe go tšwa go www.dti.gov.za/smass -mediumenterprise]

- 1.1.1 Go tšwa temaneng ya bobedi ntšha dilo tše PEDI tšeo di ka dirago gore mofsa a swarelele kgwebong. (2)
- 1.1.2 Go tšwa mo temaneng ya boraro:
- (a) Ke ka lebaka la eng bafsa ba Afrika-Borwa ba thoma dikgwebo ba na le ditetelo tša fase? (1)
- (b) Ke eng seo mofsa a swanetšego go ba le sona gore a thome kgwebo ye e tla atlegago? (1)
- 1.1.3 Efa melawana ye MEBEDI yeo e fetišitšwego go hlohleletša dikgwebopotlana. (2)
- 1.1.4 Go ya ka temana ye efa ditlamorago tša bafsa bao ba sa šomego. (2)
- 1.1.5 Laetša seo se hlolago gore palo ya Bathobaso ba go ba le dikgwebopotlana e be ye nnyane. (2)
- 1.1.6 Na ke ka lebaka la eng batho ba bantši ba itahlela lefaseng la kgwebo? (2)
- 1.1.7 Ke eng seo se gapeletšago mmušo go thekga dikgwebo tše nnyane? (2)
- 1.1.8 Maikutlo a gago ke afe mabapi le melawana ye ya dikgwebopotlana? (2)
- 1.1.9 Bapetša bafsa ba Afrika-Borwa le ba boditšhabatšhaba ditabeng tša mošomo. (2)
- 1.1.10 Ge o be o le ka mmušong o be o ka hlabolla bjang melawana ye ya go hlohleletša le go thekga dikgwebopotlana? (2)

1.2 Bala poledišano ya ka tlase gomme o arabe dipotšišo tša go e latela.

[Inthanete le boithameloj]

- 1.2.1 Na kotsi ye e bonalago ka godimo e hlotšwe ke eng? Efa dintlha tše PEDI. (2)
- 1.2.2 Na kotsi ye e diregile lefelong la mohuta mang? (2)
- 1.2.3 Bontšha seo malahlelwa a a se tšweletšago:
- (a) Ei! (1)
- (b) Joo! (1)
- 1.2.4 Taba ya gore batho ga ba sa hlompha melao ya tsela ke ntlha goba ke kgopolo? Fahlela karabo ya gago. (2)
- 1.2.5 Ke thuto efe ye re e hwetšago mo khathuning ye? (2)

PALOMOKA YA KAROLO YA A: 30

KAROLO YA B: KAKARETŠO**POTŠIŠO YA 2**

Bala temana ya ka tlase gomme o ngwale dintlha tše šupa tša go laetša bohlokwa bja mehlare. Ngwala ka mantšu a go se fete 70.

Gantši re tšeela mehlare fase, ga re bone bohlokwa bja yona. Se se ka dira gore re be le tikologo ya go hloka mehlare. Le ge re e tšeela fase bjalo, e re thuša ka mekgwa ye mentši. Mehlare e re nolofaletša bophelo le go kaonafatša tikologo ya rena. E tšea khapontaoksaete ya ntšha oksitšene yeo e nontšhago moya wo o re dikologilego. Ge dithokgwa di tlošitšwe, le mehlare e bodile ka morago ga go ripša, go tšwa khapontaoksaete yeo e thušago mo kgodišong ya dimela tše dingwe.

Mehlare e nyanya meetse go tšwa mmung ka medu ya yona, ya a lokolla bjalo ka mušimeetse kua lefaufaung, gomme se se bitšwa moyafalo. Bao ba dirago Thutofase ba a tseba gore mehlare e fokotša kgogolego ya mobu. Bona ba gatelela ntlha ya gore mehlare e swanelwa ke go hlokomelwa, kudu ka ge e le magae a diphoofolo tša go fapana. Ka fao ge re fediša magae a tšona di tla dula kae? Gona re ile go tšea kae dimenerale le dibithamene gore mebele ya rena e phele gabotse? Mebele ya rena e hloka merogo, diserele le dienywa. Go a tsebega lefaseng ka bophara gore thibela malwetši e phala kalafo. Gona fao batho ba eletšwa go fela ba enwa dihlare tša go swana le bosinamone, bogemere, bomorinka le bolengana go thibela malwetši a go swana le mpshikela. Se sengwe se bohlokwa ka mehlare ke gore e re thuša ka go re fa meriti.

[Boitlhamelo]

PALOMOKA YA KAROLO YA B: 10

KAROLO YA C: THUTAPOLELO LE TŠHOMIŠOPOLELO**POTŠIŠO YA 3**

Lebeledišiša papatšo ya ka tlase gomme o arabe dipotšišo tša go e latela.

Timola lenyora ka Coca Cola!!!
 Reka kotikoti e tee ya Coke gomme o hwetše lepokisana la ditšhipisi tša go fiša, **MAHALAHALA!!!**

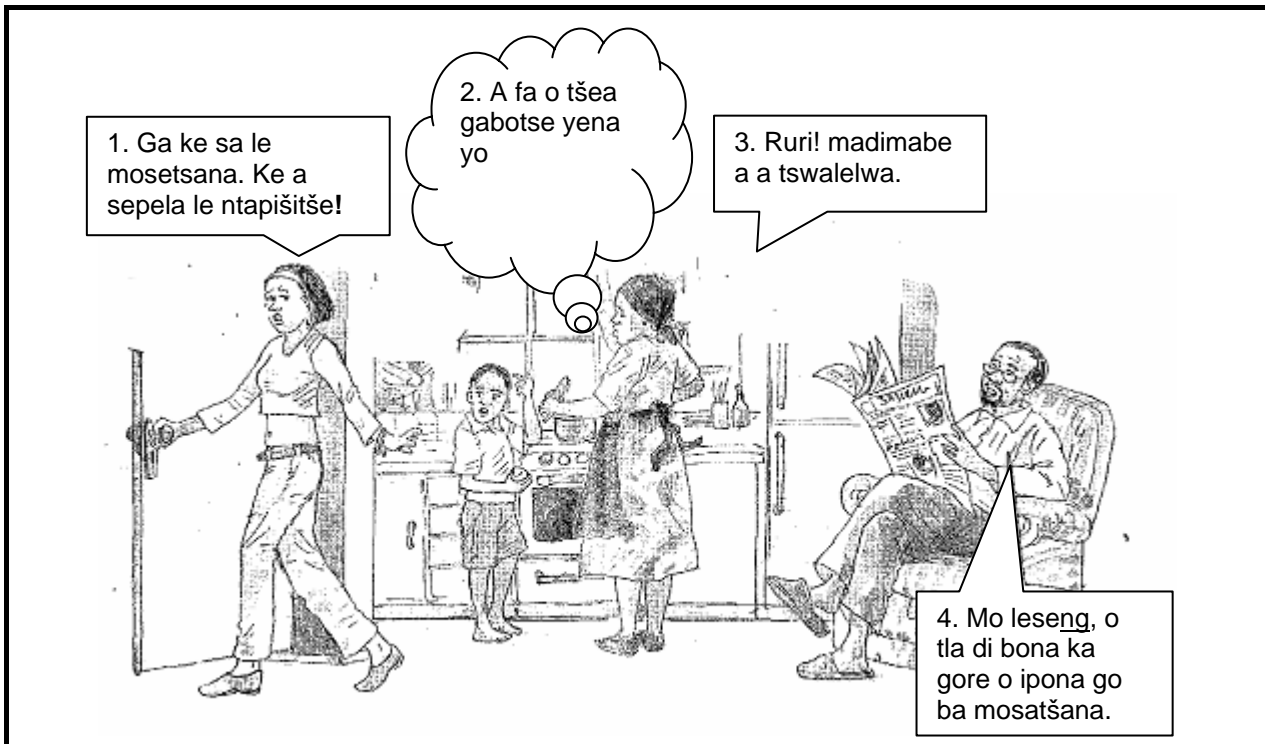
E lapološa mmele Ya fodiša phišo

[Headstart EMS le boithamelolo]

- 3.1 Dipudula tše di tšwago mo papatšong di laetša eng? (2)
 - 3.2 Ngwala lehlalošetšagotee la lentšu le mahalalahala. (2)
 - 3.3 Ke ka lebaka la eng mmapatši a dirišitše fonte ye kgolo go ngwala Coke le Mahalahala? (1)
 - 3.4 Na ditšhipisi tše ke mahala ka nnete? Fahlela (2)
 - 3.5 Seno se se rekišwago se hola moreki bjang? Efa ntlha e TEE. (1)
 - 3.6 Sekafoko se 'timola lenyora' se ra go reng? (2)
- [10]**

POTŠIŠO YA 4

Lebeledišiša seswantšho se sa ka tlase gomme o arabe dipotšišo tša go se latela.

[Spot on LO Gr11:2006]

- 4.1 Leswaosekga leo le ntshofadišwego puduleng ya mathomo le tšweletša eng? (1)
- 4.2 Ntšha lentiri puduleng ya mathomo. (1)
- 4.3 Efa mošomo wa moselana wo o thaletšwego puduleng ya 4. (1)
- 4.4 Na khathune ye e laetša eng ka monna yo mabapi le seemo sa lapa la gagwe? (1)
- 4.5 Kopanya pudula ya 3 le ya 4 ka lekopanyi la maleba. (1)
- 4.6 Polelommele ya seboledi mo puduleng ya mathomo e tšweletša maikutlo afe? (2)
- 4.7 Na maitshwaro a mosetsana yo a laetša eng? (1)
- 4.8 Ntšha diphošo tša mopeleto le maswaodikga puduleng ya bobedi. (2)

[10]

POTŠIŠO YA 5

- 5.1 Bala temana ya ka tlase ka šedi gore o tle o kgone go araba dipotšišo tša go e latela.

Marumo ke mosatšana yo bohlale kudu, le ge monna wa gagwe a mo hloriša, yena o swere la mogologolo la go re monna ke **hlogo** ya lapa ebile o re lebitla la mosadi ke bogadi. Modirelaleago Mdi. Tau o lekile go mo eletša gore a ikele ga gabo e le go fihla **hlogo** yeo ya Bakupa, eupša ya no ba go tšhela leswika ka meetse.

[Boithamelolo]

- 5.1.1 Ngwala khutsofatšo/kopafatšo ye Mdi. Ka botlalo. (1)
- 5.1.2 Diriša botee bja lentšu le **meetse** lefokong la go kwagala. (1)
- 5.1.3 Leina le mosatšana mo temaneng le laetša eng? Kgetha ya maleba.
- A Lerato.
B Lenyatšo.
C Bonnyane. (1)
- 5.1.4 Ngwala ditlhalošo tša lentšu le **hlogo** go ya le ka fao le dirišitšwego mo temaneng. (2)
- 5.1.5 Tšweletša lekopanyi go tšwa temaneng. (1)
- 5.1.6 Hlaola lerui gomme o laetše mošomo wa lona. (2)
- 5.1.7 Hlaola mohlala wa leba. (2)
- 5.1.8 Efa tlhalošo ya mmolelwana wo 'go tšhela leswika ka meetse'. (2)
- 5.1.9 Ngwala sekafoko se se thaletšwego ka tirwa. (2)

5.2 Lebeledišiša seswantšho se sa ka tlase gomme o arabe dipotšišo tša go se latela.

[Spot on LO Gr11]

- 5.2.1 Tsopola mohlala wa lebopi la potšišo o be o hlame lefoko ka lona. (2)
- 5.2.2 Efa maikutlo a monna yo go ya le ka seswantšho sa ka godimo. (2)
- 5.2.3 Ke ka lebaka la eng lediri le sepetše e le learogi? (1)
- 5.2.4 Ke ka lebaka la eng '... bana ba rena' e le sehlophantšu? (1)

[20]

PALOMOKA YA KAROLO YA C: 40
PALOMOKA YA TLHAHLOBO: 80